

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

БІЛОРУСЬ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

Під такою назвою нещодавно вийшла у світ монографія молодої, а уже відомої української дослідниці, кандидата історичних наук, доцента Оксани Валіон¹. Передусім, важливо зауважити особливу її актуальність для сучасного державотворення. В умовах після розпаду Радянського Союзу кожна пострадянська держава здійснює пошук власної моделі політичного та соціально-економічного розвитку. До того ж глобалізаційні процеси, що відбуваються на нинішньому етапі, зумовлюють роль цих країн у міжнародному розподілі праці, рівень інтеграційних зв'язків у новітній системі геополітичних координат, а відтак гідне місце в об'єднаній Європі.

У цьому зв'язку процеси розбудови пострадянських республік ведуть до пошуку аналогій, переосмислення важливих проблем як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду. До таких важливих питань, безперечно, відносять нове бачення країн, що утворилися після розпаду СРСР, внутрішньополітичного й соціально-економічного становлення у час їхнього незалежнення. При цьому зауважимо, не є винятком і Республіка Білорусь, яка обрала свій шлях формування національної економіки й соціальної сфери життя. Дослідження специфічної соціально-економічної моделі Білорусі, її трансформації відповідно до нових геостратегічних умов кінця XX – початку XXI ст. має винятково важливе значення. Як зазначає авторка у вступі книги, звернення до даної наукової проблеми, по-перше, дасть змогу простежити витoki соціально-економічної системи Білорусі, з'ясувати її складові частини, сильні й слабкі сторони, можливості вдосконалення й адаптації до економічних викликів сьогодення, а по-друге, нагромаджений теоретичний потенціал соціально-економічного розвитку Білорусі забезпечить необхідний вектор перетворень на перспективу, сприятиме визначенню місця держави у глобальній світовій економіці (с. 4). Важливість рецензованого монографічного дослідження посилюється також тим, що суспільно-політичні й соціально-економічні процеси у Республіці Білорусь подаються в сучасній історіографії спрощено, інколи політично заангажовано, без належного наукового аналізу білоруського внутрішньо- та зовнішньополітичного розвитку країни у контексті євроінтеграційних і глобалізаційних процесів. На нашу думку, досвід трансформації соціально-економічного устрою Білорусі упродовж 1990-х рр. – початку XXI ст. є повчальним і корисним для усіх країн пострадянського простору. Тож злободенність започаткованого дослідження О. Валіон щодо соціально-економічного розвитку є очевидною. Тим більше, в українській історіографії дана наукова проблема ще й досі не знайшла спеціального висвітлення. Серйозних синтетичних праць із цієї проблематики, написаних українськими дослідниками, немає. Тому поява монографії О. Валіон є вчасною і потрібною. Вона подає цікавий та оригінальний погляд українського науковця на проблеми соціально-економічного облаштування життя білорусів, що відіграє

¹ Валіон О. П. Білорусь: соціально-економічні аспекти розвитку (кін. 80-х рр. XX – поч. XXI ст.) / О. П. Валіон. – Тернопіль: Астон, 2014. – 274 с.

вирішальну роль у формуванні ідеології Республіки Білорусь, її специфічного історичного розвитку на сучасному етапі.

Запропонована книга присвячена розкриттю соціально-економічної складової білоруського шляху розвитку в кінці 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. На підставі уважного опрацювання архівних матеріалів й документів, багатьох праць зарубіжних, переважно білоруських учених та інтерпретаційних здобутків зарубіжної спеціальної наукової літератури з означеної проблеми авторка у своїй праці з'ясувала й фахово проаналізувала історичні умови після розпаду СРСР формування нової моделі внутрішньополітичного становлення Білоруської держави, зі знанням справи охарактеризувала генезу, специфіку й трансформацію білоруської економічної системи, розглянула основні тенденції соціально-економічного розвитку країни в новітню добу, акцентувавши увагу на умовах стабілізації економіки і соціальної сфери з середини 90-х рр. ХХ ст. й створенні передумов для стійкого економічного зростання. У монографії висвітлюються проблеми модернізації економіки Білорусі у контексті тенденцій світового економічного розвитку, професійно аналізуються питання розвитку основних галузей економіки та пріоритетні напрямки соціальної політики країни, досліджуються основні тенденції й особливості розвитку білоруського експорту, зовнішньоекономічної діяльності Республіки Білорусь у континуумі інтеграції у світову економіку.

Дослідниця концентрує увагу на аналізі основних детермінант і ознак соціально-економічної модернізації та особливостей переходу Білорусі від командно-адміністративної системи господарювання до ринкової організації праці. При цьому, авторка правильно зазначає, що обираючи власний шлях розвитку, Республіка Білорусь прагнула максимально ефективно використати власний досвід, зберегти здобуті багатьма поколіннями традиції господарської діяльності, збагативши їх новими ідеями і змістом у перехідний етап становлення національної економіки. Цей аспект білоруського підходу вартий особливої уваги й врахування в Україні! Стрижневими компонентами нової економічної системи в Білорусі, на думку авторки, стали: сильна держава, ефективний ринковий механізм із його соціальною орієнтацією (с. 5). Вихід з економічної кризи після розпаду СРСР був пов'язаний із побудовою у середині 1990-х рр. соціально орієнтованої ринкової економіки, що полягала у збереженні великого державного сектору в усіх основних галузях економіки, адміністративному регулюванні грошових доходів населення і цін на товари першої необхідності, збереженні високого рівня системи соціального захисту. На думку авторки книги, стратегічний курс держави передбачав еволюційний шлях переходу до ринкових відносин, а введення нового механізму управління економікою здійснювалося із урахуванням національної специфіки білоруської нації, приналежності впродовж багатьох років до національної системи господарювання, разом з тим, реформи базувалися на досвіді провідних країн світу. Загалом у становленні й розвитку економіки Білорусі авторка виділяє наступні етапи: 1991–1995 рр. – період глибокої економічної кризи; 1996–2000 рр. – вихід економіки із кризового стану й поглиблення ринкових відносин; 2001–2005 рр. – стабільне зростання економіки і створення передумов для переходу на інноваційний шлях розвитку; 2006–2010 рр. – стабільне зростання економіки й соціальної сфери, активні заходи із переходу на інноваційний шлях розвитку (с. 198).

У монографічному дослідженні О. Валіон на основі значного матеріалу професійно осмислено історичний аспект становлення й розвитку Білорусі в соціально-економічній площині, подані її особливості, які спонукають до роздумів, що полягають у таких основних рисах, як: сильна й ефективна державна влада, яка забезпечує політичну стабільність, безпеку, соціальну

справедливість і суспільний порядок; рівність різноманітних форм власності, в основі яких лежить головний критерій розвитку економіки – ефективність ведення господарства, виходячи із чого приватизація розглядається не як самоціль, а засіб пошуку зацікавлених інвесторів, створення ефективного власника; багатовекторність зовнішньоекономічної політики як найважливіший принцип ефективного розвитку країни в умовах глобалізації господарських зв'язків у світі; активізація інтеграційних процесів, перш за все, економічних, із країнами СНД і Росією; сильна соціальна політика держави, інвестиції і здоров'я, освіта, професійний і культурний розвиток особистості, а також адресна спеціальна допомога (с. 198).

Окремі розділи монографії О. Валіон, природно, присвячені проблемам розвитку промисловості та сільського господарства Білорусі. Як підкреслює авторка видання, головним генератором економічного зростання країни у досліджуваній час стала промисловість. Державна політика була спрямована на збереження й нарощення великих промислових підприємств з метою створення конкурентноспроможної продукції та робочих місць. На динаміку промислового піднесення, на думку дослідниці, важливий вплив здійснювали такі фактори як конвертованість національної валюти, посилення ролі бартерних операцій, міра зношеності основних виробничих фондів, необхідність проведення модернізації промислових підприємств. Програма вдосконалення АПК Республіки Білорусь передбачала поєднання державного регулювання і саморегулювання, проведення збалансованої бюджетної фінансово-кредитної і цінової політики (с. 200).

Особливо варті у рецензованій книзі зауваги авторки щодо концептуальних основ і реалізації державної політики у соціальній сфері. Значне місце у контексті впровадження соціально орієнтованої ринкової економіки займали житлова, грошово-кредитна і валютна політика, соціальна підтримка громадян, які постраждали в результаті катастрофи на Чорнобильській АЕС, а також турбота про людину, її духовний і фізичний розвиток, добробут у сприятливому і безпечному середовищі (с. 147). Авторка зауважує, що соціальна політика Білорусі будувалася на розвитку людського капіталу, саме людина, її потреби, добробут перебувають у центрі всіх державних програм, законодавчих і нормативних актів із соціально-економічного розвитку республіки. Реалізація комплексу заходів у соціальній площині дала змогу підвищити систему соціального захисту громадян, закріпити стабільне зростання якості життя населення, зміцнити соціальну сферу, зробити її стійкішою до викликів сьогодення (с. 166).

У монографічному дослідженні О. Валіон узагальнено і конкретизовано визначення основних тенденцій і особливостей розвитку білоруського експорту, його впливу на соціально-економічні процеси в країні та на інтеграцію у світову економіку. Білорусь є країною із малою відкритою економікою, за цим показником республіка знаходиться у числі країн-лідерів. Професійно авторка підкреслює, що особливе географічне розташування Білорусі, обмеженість ресурсної бази, невеликі розміри внутрішнього ринку посилюють потребу зовнішньоторговельної активності держави, актуалізують проблеми розширення експортної діяльності, виходу на нові зовнішні ринки за рахунок випуску конкурентноспроможної продукції. Республіка Білорусь дотримується багатовекторної зовнішньоекономічної політики, яка в умовах глобалізації сприяє налагодженню й підтримці взаємовигідних зв'язків із країнами-партнерами, слугує важливим інструментом входження держави у світовий глобальний простір. Білорусь підтримувала торговельно-економічні взаємини із понад 170 країнами світу (с. 206). На завершення своїх результатів щодо сучасного бачення засад соціально-економічного зростання Білорусі відома дослідниця констатує, що “досить не легко довелося Республіці Білорусь у

прагненні сформувати своє обличчя на внутрішній і зовнішній арені”, але цей процес, на думку авторки, “й сьогодні не припиняється. Адже і нині Білорусі доводиться долати складні випробування, доводячи міцність й життєздатність власної моделі економіки, правильність обраного шляху” (с. 206).

Зауважимо, що монографія О. Валіон є достатньо глибоким і неординарним дослідженням, котре формує авторський погляд на проблеми соціально-економічного розвитку Білорусі у досліджуваний період. Критичний підхід до історіографії із запропонованої наукової проблеми, а також, що особливо важливо, джерельна база, основу якої становлять неопубліковані документи й матеріали, численні білоруські праці, стали визначальними для створення цілісної авторської концепції. Загалом монографія написана на високому теоретико-узагальнюючому рівні, суттєво збагатить українську науку новим фаховим баченням й запропонованими висновками та узагальненнями. Тож книга О. Валіон стане у добрій нагоді для викладачів, студентів вишів України, науковців, практичних працівників державних органів, громадсько-політичних і господарських функціонерів, усіх, хто цікавиться історією братньої Білорусі. На нашу думку, рецензована робота може стати також у добрій нагоді й для зарубіжних читачів. Зауважимо, що в Україні, у соціально-економічній площині є ще багато над чим працювати. А книга Оксани Валіон допоможе зорієнтуватися у деяких вище означених проблемах та використати досвід білоруського народу у розв’язанні складних проблем внутрішньо- і зовнішньополітичного становлення на новому етапі євроінтеграційних та геополітичних трансформацій відповідно задекларованим цілям стратегічного розвитку.

**Леся Алексівець (Україна),
Микола Алексівець (Україна)**